

بررسی تأثیر نقش خانواده در حفظ هویت ملی و دینی جوانان (مطالعه موردی منطقه ۱ و ۵ شهر تهران)

مریم حکمت پور

کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی فرهنگی دانشگاه شهید بهشتی

m_hekmatpour@yahoo.com (مسئول مکاتبات)

سیدرضا صالحی امیری

استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات salehi@csr.ir

چکیده

مقدمه و هدف پژوهش: پرسش از کیستی و هویت افراد و ملت‌ها از دغدغه‌های فکری بشر در طول تاریخ بوده است. در عصر جهانی شدن و ارتباطات تاکید بر هویت ملی و دینی اهمیت ویژه‌ای دارد. هدف از این مقاله بررسی تأثیر نقش خانواده در حفظ هویت ملی و دینی جوانان در جامعه مورد مطالعه و در سال ۱۳۹۰ می‌باشد.

روش پژوهش: با توجه به ماهیت موضوع و اهداف مقاله، تحقیق حاضر توصیفی از نوع همبستگی و علی-مقایسه ای می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل جوانان ۱۸-۲۵ ساله منطقه ۱ و ۵ شهر تهران بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبتی، نمونه‌ای به حجم ۷۱ نفر انتخاب شد و با بهره‌گیری از تکنیک پرسشنامه هویت ملی و دینی و استفاده از روش‌های آماری تحلیل همبستگی و رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر، نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها، بررسی شدند و هویت مطرح شده با ویژگی‌های فردی و خانوادگی آنان در ارتباط قرار داده شد.

یافته‌ها: با توجه به یافته‌های حاصل از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن، می‌توان گفت در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ ارتباط بین هویت ملی و دینی تأیید شده و مقدار ضریب همبستگی بین این دو متغیر ۰/۴۰ شده است همچنین با توجه به یافته‌های حاصل از تحلیل مسیر می‌توان گفت تأثیر متغیر پابندی ملی والدین بر هویت ملی تأیید می‌شود که دارای ضریب استاندارد ۰/۲۲ می‌باشد و نیز تأثیر متغیر عملکرد آموزشی دینی والدین بر هویت دینی تأیید شده و این متغیر دارای ضریب استاندارد ۰/۴۲ می‌باشد.

نتیجه‌گیری: بین هویت ملی و دینی جوانان ارتباط معنی‌دار و مستقیم وجود دارد. عملکرد آموزشی والدین در زمینه مسائل دینی تأثیر مستقیم و معنی‌دار بر هویت دینی جوانان دارد. پابندی خانواده‌ها به مسائل ملی تأثیر مستقیم و معنی‌دار بر هویت ملی جوانان دارد. پابندی خانواده‌ها به مسائل دینی، تأثیر مستقیم و معنی‌دار بر هویت ملی جوانان دارد.

واژگان کلیدی: جوانان، خانواده، هویت دینی، هویت ملی

مقدمه

هر جامعه‌ای هنجارها و ارزش‌های خود را مد نظر قرار داده و به انتقال آن‌ها به نسل‌های آینده اهتمام می‌ورزد. این هنجارها و ارزش‌ها در فرایند جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری از طریق عوامل اجتماعی کننده مانند خانواده، مدرسه و رسانه‌های گروهی به نسل جدید انتقال می‌یابد. یکی از مسائل عمده‌ای که در سال‌های بعد از انقلاب به خصوص در سال‌های اخیر توسط مسئولان و سیاست‌گذاران فرهنگی مطرح بوده، مسئله بحران هویت است.

این بحران که نتیجه تلاقی سه فرهنگ ایرانی، اسلامی و غربی و تقابل آن‌ها در برابر یکدیگر است چالش‌ها و آسیب‌های جدی را در شکل‌گیری هویت به وجود آورده است. به طوری که افراد جامعه و به خصوص نوجوانان و جوانان دشوارترین شرایط را از نظر اجتماعی شدن و فرهنگ‌پذیری تحمل می‌کنند و با نوعی نابهنجاری دست به گریبان‌اند که نتیجه آن بروز بحران هویت^۱ هست. (رضوی دینانی، ۱۳۸۸)

یکی از عوامل موثر در زمینه ساخت هویت جوانان، خانواده است. واضح است که خانواده، فرهنگ حاکم بر جامعه، رسانه‌ها و نهاد آموزش و پرورش هر یک به نوعی در ساختن ویژگی‌های شخصیت فرد سهیم هستند ولی تأثیر خانواده بر شخصیت افراد از امتیاز خاصی برخوردار است. (علیخانی، ۱۳۸۳)

دسون^۲ در پژوهش خود به رابطه معنادار بین عملکرد خانواده، دلبستگی بین فردی و هویت دست یافت.

سیف عنوان می‌کند که تحقیق در زمینه خانواده نیز از این نظر حائز توجه است که مسئله اجتماعی شدن و فرهنگ‌پذیری بدون توجه به پرورش اساسی فرد در خانواده و انتقال فرهنگ جامعه به اعضا و به طور کلی روابط متقابل فرهنگ و شخصیت که خاصه از طریق شکل‌گیری شخصیت اساسی انجام می‌پذیرد جز

باملاحظه ویژگی‌ها و آثار خانواده به عنوان یک نهاد

اجتماعی امکان‌پذیر نیست. (سیف ۱۳۶۸)
ماکروز^۳ و مک کابی^۴ معتقدند خانواده، فرهنگ و مذهب نقش مهمی در احراز هویت نوجوانان ایفا می‌کنند. خانواده در عین اینکه کوچک‌ترین واحد اجتماعی است، مبنا و پایه هر اجتماع بزرگ‌تر است.

مینوچین خانواده را خاستگاه و کانون شکل‌گیری هویت می‌داند وی معتقد است هویت متکی بر دو رکن است تعلق و تمایز. (نجفی ۱۳۸۵)

منادی بر آن است که فرزندان از نظر شخصیت اجتماعی و هویت فرهنگی، یکسان تربیت نمی‌شوند و نگرش‌ها، تصورات و رفتار خانواده بیشترین تأثیر را بر رفتار اجتماعی و هویت فرهنگی و اجتماعی فرزندان دارد. (سفیری ۱۳۸۸)

اریکسون احساس داشتن هویت را این‌گونه تعریف کرده است: سازمان‌دهی پویا و خودساخته از سائق‌ها توانایی‌ها و باورها و تاریخ شخصی به صورت یک «خود» منسجم و مستقل که هدایت‌کننده مسیردرحال رشد زندگی فرد است. (مونتگومری ۲۰۰۵)

دست‌یابی موفقیت‌آمیز به هویت موجب اولین تکلیف بزرگسالی یعنی رشد احساس صمیمیت حقیقی^۵ می‌شود و ناکامی در آن به عدم صمیمیت یا فاصله‌گذاری^۶ می‌انجامد. فاصله‌گذاری به آمادگی برای فاصله گرفتن از مردم و موقعیت‌هایی که ممکن است به طور مناسبی هویت فرد را نقض کنند، اطلاق می‌شود. بنابراین حل موفقیت‌آمیز مباحث هویت نه تنها برای سلامت فرد مهم است بلکه برای روابط مهم تر آن‌ها نیز اهمیت دارد. (شهرآرای ۱۳۸۴)

اریکسون معتقد است والدین، همسالان و معلمان در توصیف نقش‌ها اهمیت اساسی دارند و مفهوم خود در نوجوانی مستلزم رها کردن ادراک آینه‌ای خویشتن به سوی هویتی مستقل تر و فردی تر است. یعنی خود را مانند انعکاسی از والدین، همسالان یا معلمان دیدن.

سطح این گروه‌ها به سطح اجتماعی محلی، ملت و اجتماع جهانی گسترش یابد. (کوزر ۱۳۸۳)

بلومر در بحث اجتماعی شدن^۸ و کنش به نقش خانواده (والدین) و هویت پرداخته است. بر مبنای تئوری بلومر فرایند اجتماعی شدن به کمک عوامل (آژانس‌های شش گانه) ممکن است که عبارتند از: والدین، گروه همسالان، مدارس یا سازمان‌های رسمی، مجامع عمومی، رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی.

وی عنوان می‌کند در خانواده هر کس می‌تواند موثر باشد، علت این امر آن است که کودک بزرگ‌ترین و بیشترین تجربه را از پدر و مادر خود فرا می‌گیرد و در کوتاه‌ترین مدت بیشترین تجربیات را می‌آموزد. (آزاد ارمکی ۱۳۷۶)

از نظر نیک خلق و وثوقی خانواده به عنوان میانجی در اجتماعی شدن طفل و هم‌نوایی عمیق وی با ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از طریق این نهاد نخستین، انتقال آداب و رسوم، هنجارهای اجتماعی و مذهبی، اجتماعی کردن و ساختن هویت اجتماعی فرد صورت می‌گیرد. (وثوقی و نیک خلق ۱۳۷۶)

هویت ملی^۹ به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی (جامعه کل) و در میان مرزهای تعریف شده سیاسی است. مهم‌ترین عناصر و نمادهای ملی که سبب شناسایی و تمایز می‌شوند عبارتند از: سرزمین، دین، آیین، آداب و مناسک، تاریخ، زبان و ادبیات، مردم، دولت. در درون یک اجتماع ملی میزان تعلق و وفاداری اعضا به هر یک از عناصر و نمادهای مذکور، شدت احساس هویت ملی آن‌ها را مشخص می‌کند. (رضوی دینانی، ۱۳۸۸)

هویت دینی^{۱۰} به دلیل ماهیت و محتوایی که دارد تقریباً مهم‌ترین بعد هویت است که نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در هویت یابی افراد یک جامعه بازی

گلاسر معتقد است نوجوان از طریق تعامل و درگیری عاطفی با اطرافیان و به خصوص والدین به توسعه هویت خود می‌پردازد. در این زمینه پژوهش‌های گوناگون نیز نشان می‌دهد که رفتار والدین در نوع برداشتی که نوجوان از خود و از والدینشان دارند تأثیر دارد.

نظری (۱۳۸۳) بیان می‌کند که روابط درون خانواده نقش مهمی در پرورش روحیه آزادی‌خواهانه و استبدادی در افراد دارد اگر چه خصوصیات هر خانواده و روابط درونی آن متأثر از نظام اجتماعی، اقتصادی و سیاسی حاکم بر جامعه است. ولی خانواده نیز به نوبه خود در تجدید تولید و مشروعیت بخشیدن به این مناسبات و یا تغییر آن‌ها سهم دارد. (برزونسکی ۲۰۰۴)

مطابق با نظر کولی می‌توان گفت هویت یک فرد همان خود آئینه سان^۷ اوست که در جریان تعاملات فرد با دیگران شکل می‌گیرد. بر این اساس هویت تعریفی است که فرد به واسطه تعاملاتش با دیگران یا به عبارتی با نگاه کردن در آئینه دیگران از خود به دست می‌آورد. این هویت ضرورتاً اجتماعی است و در جریان تعاملات و ارتباطات اجتماعی شکل گرفته و فرد از آن آگاهی دارد.

در اندیشه کولی مفهوم‌های خود آئینه سان و گروه نخستین در هم بافته‌اند. حساسیت در برابر اندیشه دیگران را تنها می‌توان در کنش‌های متقابل و نزدیک و صمیمانه گروه‌های نخستین پرورش داد.

او صحبت از گروه‌های نخستین و دومین می‌نماید و مهم‌ترین گروه‌های نخستین را خانواده گروه‌های هم‌بازی و همسایگی می‌داند که در تشکیل ماهیت اجتماعی و آرمان‌های افراد نقش اساسی ایفا می‌نمایند. به نظر وی به واسطه روابط صمیمانه و رودررو موجود در آن‌ها این دسته از گروه‌ها مهم‌ترین نقش را در زمینه هویت یابی فرد ایفا می‌کنند و این هویت می‌تواند از

در مواجهه با مسائل و پدیده‌های دینی خواهند شد. با این حال باید گفت مسئله هویت ملی و دینی و ابعاد مختلف آن امروزه یکی از اساسی‌ترین مسائل پیش روی جوانان است که باید به آن پاسخ داده شود.

(کلانتری ۱۳۸۸)

در رابطه با این موضوع تحقیقات چندی انجام شده است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

پرهیزگار (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان مقایسه کیفیت رابطه والد- فرزند در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی دارای بحران هویت و فاقد بحران هویت عنوان می‌کند دانش‌آموزان دارای بحران هویت نسبت به دانش‌آموزان فاقد بحران هویت به طور کلی رابطه ضعیف‌تری با والدین خود دارند.

نجفی (۱۳۸۵) در تحقیق خود با عنوان بررسی رابطه کارایی خانواده و دینداری با بحران هویت عنوان می‌کند خانواده و مذهب بر بحران هویت موثرند یعنی اهمیت نقش خانواده را در هویت‌یابی نوجوانان تأکید کردند. فرزانه خو، یار محمدیان (۱۳۸۸) در تحقیق خود با عنوان تأثیر عملکرد کلی خانواده بر وضعیت هویت دانش‌آموزان عنوان می‌کنند نه تنها عامل عملکرد خانواده بلکه عوامل فرهنگی و میزان جدایی‌فردیت نیز در دستیابی به هویت بسیار موثر هستند می‌توانند در شکل‌گیری هویت تأثیرگذار باشند.

بارت، ویلسون و لیون (۱۹۹۹) در تحقیق خود با عنوان «تئوری طبقه بندی خود و توسعه هویت ملی در بچه‌های انگلیسی» عنوان می‌کنند که در جوان‌ترها هویت ملی قویتر است.

با توجه به اینکه تحقیقات انجام شده یا فقط به بررسی هویت ملی و دینی جوانان پرداخته‌اند و یا آن را در ارتباط با مسائلی همچون مشارکت سیاسی، مشارکت اجتماعی، هویت قومی و فرهنگی و موضوعاتی این چنین بررسی نموده‌اند و از طرفی با توجه به اینکه خانواده نقش مهمی در فرایند

می‌کند. می‌توان ادعا داشت تقویت این بعد از هویت موجب دوام و قوام سایر ابعاد آن شود و از سوی دیگر چالش در این حوزه می‌تواند زمینه‌ساز بحران در سایر ابعاد هویت شود.

برخوردراری از دین و تعالیم مذهبی مشترک پایبندی و وفاداری به آن اعتقاد و تمایل به مناسک و آیین‌های مذهبی فراگیر در فرایند شکل‌دهی هویت بسیار موثر است.

مذهب علاوه بر اینکه از لحاظ کارکردی عامل مهمی در روابط اجتماعی به حساب می‌آید موجب دلگرمی، سرزندگی نشاط و اشتیاق عمومی است. ضمن آنکه در بسیاری مواقع مذهب در مفهوم جامعه‌شناختی با تاکید بر بعد عینی و خارجی آن با سایر مضامین هویت ملی از جمله دولت، تاریخ و میراث فرهنگی در آمیخته است. پژوهش‌های متعدد نقش اعمال عبادی را در زندگی روان‌شناختی و هویت نوجوانان متذکر شده و نشان داده‌اند که مذهب نقش مهمی در هویت‌یابی نوجوانان ایفا می‌کند. (Sanchez, 2002)

امروزه افزایش ارتباطات جهانی و جهانی شدن موجب ایجاد تغییرات فرهنگی بسیاری در جوامع مختلف شده است. رواج ارزش‌های گوناگون، قرار گرفتن در معرض اندیشه‌ها و گرایش‌های مختلف از جمله عوامل تهدیدکننده تعلق خاطر به هویت دینی به خصوص در میان جوانان است.

در سنین نوجوانی و جوانی شخصیت فرد شکل‌گرفته و طی روند جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خود را درونی می‌کند و بر اساس آن‌ها رفتار و اندیشه‌های خود را شکل می‌دهد. حال اگر در این سنین در روند درونی کردن ارزش‌ها و هنجارهای دینی خللی ایجاد شود و جوانان نتوانند پایه و اساس محکمی برای رفتار و اندیشه‌های دینی خود پیدا کنند دچار نوعی حیرانی و سرگشتگی

جامعه‌پذیری که از طریق آن بسیاری از ارزش‌ها و هنجارها به فرد منتقل می‌شود دارد لذا هدف اصلی در این مقاله بررسی نقش خانواده بر حفظ هویت ملی و دینی می‌باشد همچنین سؤال اصلی تحقیق این است که خانواده چه تأثیری بر هویت ملی و دینی جوانان دارد؟
هدف تحقیق: بررسی نقش خانواده در حفظ هویت ملی و دینی جوانان می‌باشد.

فرضیات تحقیق

- ۱) بین هویت ملی و دینی جوانان ارتباط معنی‌دار و مستقیم وجود دارد.
- ۲) هر چه پابندی خانواده‌ها به مسائل دینی و ملی بیشتر باشد، جوانان نیز از هویت ملی و دینی قوی‌تری برخوردار هستند.
- ۳) عملکرد آموزشی والدین در زمینه مسائل ملی و دینی با وضعیت هویت ملی و دینی جوانان، ارتباط مستقیم دارد.
- ۴) ارتباط صمیمی والدین با جوانان عامل موثری در پذیرش مؤلفه‌های هویت ملی و دینی میان جوانان است.

روش تحقیق، جامعه آماری، حجم نمونه

این تحقیق به روش پیمایشی انجام شده است. به منظور بررسی فرضیه‌های تحقیق نیز از روش‌های تحلیل همبستگی، رگرسیون چندگانه، رگرسیون گام به گام و تحلیل مسیر استفاده شده است.

جامعه آماری این تحقیق شامل جوانان ۱۸-۲۵ ساله مناطق ۱ و ۵ شهر تهران بوده است که از میان جامعه مورد نظر، ۷۱ نفر حجم نمونه را تشکیل داده‌اند و از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای به منظور تخصیص نمونه مورد نظر به مناطق ۱ و ۵ استفاده شده است که هر یک از مناطق ۱ و ۵ به عنوان یک طبقه در نظر گرفته شده است و با توجه به تعداد جوانان ۱۸-۲۵ ساله در این مناطق (با استفاده از اطلاعات منتشر شده مرکز آمار ایران) نمونه مورد نظر به این دو منطقه متناسب با حجم طبقات تخصیص یافته است که بر این اساس از منطقه ۱، ۲۷ نفر و از منطقه ۵، ۴۴ نفر انتخاب شد. با توجه به اینکه منطقه‌ای که فرد در آن زندگی می‌کند بر طرز تفکر و دیدگاه فرد موثر است هر منطقه به عنوان یک طبقه در نظر گرفته شده و از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای استفاده شد سپس از هر طبقه متناسب با حجم آن نمونه‌ای به صورت تصادفی ساده انتخاب شد. هنگامی که نمونه‌گیری با جایگذاری از یک جامعه محدود و یا نمونه‌گیری بدون جایگذاری از یک جامعه نامحدود انجام گیرد از فرمول ککران به صورت زیر برای تعیین حجم نمونه استفاده می‌شود.

$$n = \frac{Z_{\alpha}^2 \sigma^2}{\varepsilon^2}$$

در این بررسی $\alpha = 0.08$ و $\varepsilon = 0.1$ در نظر گرفته شده است. که با توجه به این فرمول حجم نمونه ۷۱ نفر برآورد شد.

جدول ۲: ابعاد هویت دینی

مفهوم	بعد	گویه
هویت دینی	احساس	از خواندن دعا احساس لذت معنوی به من دست می‌دهد. از اینکه مسلمانم خوشحالم. از اینکه در کشوری مسلمان زندگی می‌کنم خوشحالم. از انجام اعمال دینی احساس خستگی می‌کنم.
باور	و	اعمال و فرایض دینی را باید تحت هر شرایطی انجام داد. به نظر من این روزها انجام اعمال دینی در جمع باعث شرمساری می‌شود. انسان پاداش و مجازات اعمال خود را در آخرت خواهد دید.
عمل		همیشه نماز را می‌خوانم. بیشتر اوقات روزه‌هایم قضا می‌شود. به شهرهای زیارتی زیاد سفر می‌کنم. انسان خطا کار باید به شدت مجازات شود. اگر فردی خود شرایط مناسبی نداشته باشد نباید به دیگران کمک کند.

جدول ۳: ابعاد هویت ملی

مفهوم	ابعاد	مؤلفه	گویه
	سرزمین	احساس	از اینکه در ایران زندگی می‌کنم احساس غرور می‌کنم. در برابر مردمان دیگر احساس حقارت می‌کنم. تابعیت ایرانی بر تابعیت هر کشوری ارجحیت دارد.
	باور و اعتقاد		دفاع از سرزمین ایران یک وظیفه ملی برای هر ایرانی است. ایران پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیکی خوبی نداشته است.
سیاسی	عمل		اگر جنگی رخ دهد جهت دفاع از سرزمین ایران آماده هستیم. در صورت امکان ایران را ترک می‌کنم.
	احساس		به دولت فعلی ایران علاقه دارم و احساس افتخار می‌کنم.
	باور و اعتقاد		قانون فعلی کشورمان قانون کامل و مناسبی نیست. وقت گذاشتن جهت اطلاع و پیگیری مسائل جامعه برای همه ضرورت دارد.
	عمل		همیشه سعی می‌کنم در انتخابات شرکت کنم. توجهی به احزاب و نهضت‌های سیاسی فعلی ندارم.
تاریخی	احساس		از خواندن تاریخ لذت می‌برم.
	باور و اعتقاد		به نظر من انقلاب اسلامی باعث ایجاد تحولات مثبت شده است. آشنایی با گذشته تاریخی ضرورتی ندارد.
	عمل		به بازدید از اماکن و آثار تاریخی علاقه مندم. نسبت به بسیاری از شخصیت‌های تاریخی آشنایی ندارم.
	احساس		آثار باستانی به‌جامانده در فرهنگ ما باعث سربلندی است. خیلی به فرهنگ کشورم افتخار نمی‌کنم.
فرهنگی	باور و اعتقاد		باید به سرود و پرچم ملی احترام گذاشت. زبان فارسی جزء زبان‌های اصیل دنیا است.
	عمل		همیشه از کلمات فارسی به جای انگلیسی استفاده می‌کنم. کتب فرهنگی مانند مثنوی معنوی و حافظ را مطالعه می‌کنم.

۳

ابزار پژوهش

پرسشنامه هویت ملی

در مورد عملکرد خانواده می‌باشد. به منظور روایی صوری پرسشنامه با اساتید مشورت به عمل آمد و توسط ایشان تأیید شد. به منظور بررسی قابلیت اعتماد یا پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است؛ که نتایج حاصل از آن در جدول زیر دیده می‌شود.

این پرسشنامه توسط احدی و همکاران (۱۳۸۵) تدوین شد و شامل ۱۴ سؤال می‌باشد. هر چه نمره کسب شده از این پرسشنامه بیشتر باشد نشان‌دهنده برخورداری فرد از هویت ملی بالاتر است.

پرسشنامه هویت دینی

جدول ۱: نتایج آزمون آلفای کرونباخ

متغیر	آلفای کرونباخ
هویت دینی جوانان	۰/۸۵۲
هویت ملی جوانان	۰/۷۸۷
هویت دینی والدین	۰/۵۶۷
هویت ملی والدین	۰/۸۷۰
روابط صمیمی جوانان و خانواده	۰/۸۳۲

این پرسشنامه توسط احدی و همکاران (۱۳۸۵) تدوین شد و شامل ۱۸ سؤال می‌باشد. هر چه نمره کسب شده از این پرسشنامه بیشتر باشد نشان‌دهنده این است که فرد از هویت دینی بهتری برخوردار می‌باشد. سؤال ۱-۱۲ پرسشنامه در مورد هویت دینی و سؤال ۱۲-۲۴ در مورد هویت ملی و از سؤال ۲۵-۴۴

در این تحقیق هویت دینی در سه بعد احساس، باور و عمل بررسی می‌شود. همچنین هویت ملی در چهار بعد سرزمینی، تاریخی، سیاسی و فرهنگی بررسی می‌شود. (جدول شماره ۳)

هویت ملی جوانان رد نمی‌شود؛ و مثبت بودن مقدار ضریب همبستگی نشانگر ارتباط مثبت بین این دو متغیر است.

در ادامه تأثیر متغیرهای مستقل پابندی ملی والدین، عملکرد آموزشی ملی والدین، پابندی دینی والدین، عملکرد آموزشی دینی والدین و روابط صمیمی والدین بر متغیر وابسته هویت دینی بررسی می‌شود که در جداول زیر نتایج حاصل از این بررسی دیده می‌شود.

در جدول شماره ۴، مقدار ضرایب، ضرایب استاندارد شده، مقدار t و p - مقدار آزمون مشاهده می‌شود که از میان متغیرهای عنوان شده، متغیر مستقل عملکرد آموزشی دینی والدین در سطح معنی‌دار $0/05$ ، معنادار شده است و بزرگ‌ترین ضریب استاندارد شده نیز مربوط به این متغیر است و مقدار ضریب آن نیز مثبت است که این مسئله بیانگر اهمیت تأثیر مثبت عملکرد آموزشی والدین بر هویت دینی جوانان است؛ و بقیه متغیرها معنی‌دار نیستند.

که به طور کلی می‌توان گفت مقدار آلفای کرونباخ برای پرسشنامه مذکور برابر $0/782$ شده است که با توجه به اینکه مقدار مذکور بیشتر از $0/7$ است می‌توان گفت پایایی پرسشنامه تأیید می‌شود.

یافته‌های تحلیلی تحقیق

در این بخش ابتدا رابطه بین متغیرهای هویت دینی و ملی را بررسی می‌کنیم. با توجه به اینکه معیار مشاهدات این متغیرها، کمی است برای بررسی ارتباط بین دو متغیر در صورت نرمال بودن دو متغیر، می‌توان از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده کرد و در غیر این صورت می‌توان از معادل ناپارامتری آن یعنی آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده کرد. با توجه به اینکه p -مقدار آزمون بررسی نرمال بودن کلموگروف-اسمیرنوف برای متغیر هویت دینی برابر $0/026$ و برای هویت ملی $0/292$ شده است. فرض نرمال بودن متغیر هویت دینی پذیرفته نمی‌شود و نرمال بودن هویت ملی تأیید می‌شود. بنابراین برای بررسی همبستگی بین دو متغیر از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود؛ که با توجه به نتایج حاصله، مقدار ضریب همبستگی برابر $0/396$ و p - مقدار آزمون $0/001$ شده است؛ که در سطح معنی‌دار $0/05$ با توجه به اینکه p - مقدار آزمون کمتر از $0/05$ شده است وجود همبستگی بین دو متغیر هویت دینی و

جدول ۴: بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته هویت دینی

متغیر	ضریب	ضریب استاندارد شده	T	-مقدار p
ثابت	۳۹/۳۶۱		۹/۰۴	۰/۰۰
پابندی ملی والدین	-۱/۹۶۱	-۰/۲۲	-۱/۸۱۸	۰/۰۷۴
عملکرد آموزشی ملی والدین	۰/۷۳۹	۰/۰۸۹	۰/۶۷۵	۰/۵۰۲
پابندی دینی والدین	۰/۴۵۷	۰/۰۵۲	۰/۳۳۸	۰/۷۳۶
عملکرد آموزشی دینی والدین	۲/۵۶۹	۰/۴۳۲	۲/۶۱۷	۰/۰۱۱
روابط صمیمی	۰/۳۳	۰/۰۵۰	۰/۴۴۷	۰/۶۵۷

جدول ۵: بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته هویت ملی

متغیر	ضریب	ضریب استاندارد شده	T	مقدار p
ثابت	۲۶/۸۱۷		۶/۹۴۹	۰/۰۰
پایبندی ملی والدین	۱/۷۳۴	۰/۲۱۵	۱/۸۱۳	۰/۰۷۴
عملکرد آموزشی ملی والدین	۰/۰۴۴	۰/۰۰۶	۰/۰۴۶	۰/۹۴۶
پایبندی دینی والدین	۲/۴۹۱	۰/۳۱۶	۲/۰۸۲	۰/۰۴۱
عملکرد آموزشی دینی والدین	۰/۴۶۰	۰/۰۸۵	۰/۵۲۹	۰/۵۹۹
روابط صمیمی	۰/۸۸۴	۰/۱۴۷	۱/۳۳۶	۰/۱۸۶

دینی والدین بر هویت ملی جوانان است؛ و بقیه متغیرها معنی‌دار نیستند. در جدول زیر مقادیر برآورد ضرایب، ضرایب استاندارد شده، خطای استاندارد، مقدار آماره T، سطح معنی‌دار و تأیید یا رد تأیید تأثیر متغیر مورد بررسی بر متغیر وابسته مورد بررسی ارائه شده است.

بنابراین همان طور که در ستون T جدول مربوط به متغیر درونی هویت دینی مشاهده می‌شود از ۵ متغیر درونی بیان‌شده، متغیرهای پایبندی ملی والدین و عملکرد آموزشی دینی والدین با بیش از ۹۵٪ اطمینان مورد تأیید می‌باشند. لازم به ذکر است که منفی بودن علامت ضریب متغیر پایبندی ملی والدین، بیانگر تأثیر معکوس این متغیر بر هویت دینی جوانان است و از

در جدول شماره ۵ تأثیر متغیرهای مستقل پایبندی ملی والدین، عملکرد آموزشی ملی والدین، پایبندی دینی والدین، عملکرد آموزشی دینی والدین و روابط صمیمی والدین بر متغیر وابسته هویت ملی بررسی می‌شود که در جداول زیر نتایج حاصل از این بررسی دیده می‌شود

در جدول شماره ۵، مقدار ضرایب، ضرایب استاندارد شده، مقدار t و p- مقدار آزمون مشاهده می‌شود که از میان متغیرهای عنوان شده، متغیر مستقل پایبندی دینی والدین در سطح معنی‌دار ۰/۰۵، معنادار شده است و بزرگ‌ترین ضریب استاندارد شده نیز مربوط به این متغیر است و مقدار ضریب آن نیز مثبت است که این مسئله بیانگر اهمیت تأثیر مثبت پایبندی

جدول ۶: بررسی نتایج تأثیر متغیرهای بیرونی بر متغیر درونی هویت دینی

متغیر درونی	نام متغیر بیرونی	مقدار برآورد	مقدار استاندارد شده	خطای استاندارد	مقدار T	سطح معنی‌دار	نتیجه
پایبندی ملی والدین		-۱/۹۶	-۰/۲۱۸	۰/۹۸	-۲/۰۰	$p < ۰/۰۵$	تأیید تأثیر
عملکرد آموزشی ملی والدین		۰/۷۳۹	۰/۰۸۷	۱/۰۲۴	۰/۷۲	$p > ۰/۰۵$	عدم تأیید تأثیر
پایبندی دینی والدین		۰/۴۵۷	۰/۰۵۲	۱/۲۸۵	۰/۳۶	$p > ۰/۰۵$	عدم تأیید تأثیر
عملکرد آموزشی دینی والدین		۲/۵۶۹	۰/۴۱۶	۰/۹۳۹	۲/۷۳	$p < ۰/۰۵$	تأیید تأثیر
روابط صمیمی		۰/۳۳۳	۰/۰۵۰	۰/۶۸۱	۰/۴۹	$p > ۰/۰۵$	عدم تأیید تأثیر

جدول ۷: بررسی نتایج تأثیر متغیرهای بیرونی بر متغیر درونی هویت ملی

متغیر درونی	نام متغیر بیرونی	مقدار برآورد	مقدار استاندارد شده	خطای مقدار استاندارد	مقدار T	سطح معنی دار	نتیجه
هویت ملی	پایبندی ملی والدین	۱/۷۳۴	۰/۲۲۳	۰/۸۴	۲/۰۶	$p < ۰/۰۵$	تأیید تأثیر
	عملکرد آموزشی ملی والدین	۰/۰۴۴	۰/۰۰۶	۰/۹۰۷	۰/۰۴۸	$p > ۰/۰۵$	عدم تأیید تأثیر
	پایبندی دینی والدین	۲/۴۹۱	۰/۳۲۸	۱/۱۳۹	۲/۱۹	$p < ۰/۰۵$	تأیید تأثیر
	عملکرد آموزشی دینی والدین	۰/۴۶۰	۰/۴۱۶	۰/۸۳۲	۰/۶۳	$p > ۰/۰۵$	عدم تأیید تأثیر
	روابط صمیمی	۰/۸۸۴	۰/۱۵۳	۰/۶۰۴	۱/۴۶	$p > ۰/۰۵$	عدم تأیید تأثیر

۰/۳۹۶ و $p < ۰/۰۰۱$ آزمون شده است، مثبت بودن مقدار ضریب همبستگی نشانگر ارتباط مثبت بین این دو متغیر است. نتیجه حاصل از این پژوهش با یافته‌های پیشین هم هماهنگی دارد. از جمله پژوهشی که در سال ۸۹ توسط شریفی و شکرشکن با عنوان بررسی رابطه بین هویت‌های ملی و دینی با سلامت روانی دانشجویان انجام شد. (شریفی، ۱۳۸۹)

در مورد فرضیه دوم که گفتیم هر چه پایبندی خانواده‌ها به مسائل دینی و ملی بیشتر باشد، جوانان نیز از هویت ملی و دینی قوی‌تری برخوردار هستند. با توجه به نتایج یافته‌های مربوط به متغیر هویت ملی، متغیرهای پایبندی ملی والدین و پایبندی دینی والدین بر روی هویت ملی تأثیر گذارند. یعنی با توجه به مقدار $T > 2$ نشان‌دهنده رابطه معنی‌دار و تأثیر مستقیم متغیر پایبندی ملی والدین و پایبندی دینی والدین بر هویت ملی می‌باشد؛ اما طبق نتایج حاصل از یافته‌ها پایبندی خانواده‌ها به مسائل ملی تأثیر معکوس و معنی‌دار بر هویت دینی جوانان دارد. همچنین پایبندی خانواده‌ها به مسائل دینی دارای تأثیر مستقیم بر هویت دینی جوانان است ولی این تأثیر معنی‌دار نیست. یافته‌های پیشین هم نتایج فوق را تا حدودی تأیید می‌کند. همان طور که در پژوهشی با عنوان بررسی هویت دینی و ملی جوانان که در سال ۸۶ توسط خانم غفوری انجام

طرفی بزرگی ضریب استاندارد متغیر عملکرد آموزشی دینی والدین در مقایسه با قدر مطلق ضریب استاندارد متغیر عملکرد آموزشی ملی والدین نشان‌دهنده اهمیت بیشتر تأثیر این متغیر بر هویت دینی جوانان است که با توجه به مثبت بودن علامت ضریب آن نشان‌دهنده تأثیر مستقیم این متغیر بر هویت دینی جوانان است. در ستون جدول مربوط به متغیر درونی هویت ملی مشاهده می‌شود از ۵ متغیر درونی بیان‌شده، متغیرهای پایبندی ملی والدین و پایبندی دینی والدین با بیش از ۹۵٪ اطمینان مورد تأیید می‌باشند. لازم به ذکر است که مثبت بودن علامت ضریب هر دو متغیر، بیانگر تأثیر مستقیم این متغیرها بر هویت ملی جوانان است و از طرفی بزرگی ضریب استاندارد متغیر پایبندی دینی والدین در مقایسه با ضریب استاندارد متغیر پایبندی ملی والدین نشان‌دهنده اهمیت بیشتر تأثیر این متغیر بر هویت ملی جوانان است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش بررسی نقش خانواده بر هویت ملی و دینی جوانان در شهر تهران و مناطق (۱ و ۵) بود، نتایج تحقیق نشان داد بین هویت ملی و دینی جوانان ارتباط معنی‌دار و مستقیم وجود دارد که با توجه به نتایج حاصله که ضریب همبستگی برابر

شده است نتایج نشان می‌دهد هر چه پابندی والدین به مؤلفه‌های هویت ملی و دینی بیشتر باشد هویت ملی و دینی جوانان نیز قویتر است.

در ارتباط با فرضیه سوم که عملکرد آموزشی والدین در زمینه مسائل ملی و دینی با وضعیت هویت ملی و دینی جوانان، ارتباط مستقیم دارد. با توجه به یافته‌های پژوهش و با توجه به مقدار $T=2/61$ و p - مقدار آزمون نشان می‌دهد که از میان متغیرهای عنوان شده، متغیر عملکرد آموزش دینی والدین در سطح معنی‌دار $0/05$ معنادار شده است و مقدار ضرایب آن مثبت است که بیانگر اهمیت تأثیر مثبت عملکرد آموزشی والدین بر هویت دینی جوانان است. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عملکرد آموزشی والدین در زمینه مسائل ملی دارای تأثیر مستقیم بر هویت ملی جوانان است ولی این تأثیر معنی‌دار نمی‌باشد. همان‌طور که نجفی در تحقیق خود با عنوان بررسی رابطه کارایی خانواده و دینداری با بحران هویت که در سال ۱۳۸۵ انجام داده است به نقل از اریکسون عنوان می‌کند زمانی که نوجوان قادر به یافتن ارزش‌های پایدار و مثبت در خانواده و فرهنگ نباشد و ایدئولوژی منسجم و قابل قبولی ارائه نکرده در هم ریختگی عقیدتی می‌شود. در سایه باورهای دینی و تعلیم آن زندگی انسان معنا پیدا می‌کند و در این میان نقش خانواده چه از طریق تاکید بر آموزش این تعالیم و چه پاسخگویی به سؤالات جوانان می‌تواند باعث ایجاد هویتی پایدار و منسجم در جوانان شود.

در زمینه فرضیه چهارم که ارتباط صمیمی والدین با جوانان عامل موثری در پذیرش مؤلفه‌های هویت ملی و دینی میان جوانان است. به این نتیجه دست یافتیم که ارتباط صمیمی با والدین دارای تأثیر مستقیم بر هویت ملی و دینی جوانان است ولی این تأثیر معنی‌دار نمی‌باشد.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت که خانواده هنوز هم می‌تواند و توانسته به عنوان یک نهاد اولیه اصلی در جامعه، کارکردهای خاص خود را داشته باشد و بر خلاف نظر برخی که عنوان می‌کنند امروزه با توسعه وسایل ارتباط جمعی و گروه‌های ثانویه، خانواده کارکردهای خود را بالأخص در زمینه انتقال ارزش‌ها، هنجارها و... از دست داده است باید گفت که داده‌ها نشان می‌دهد که والدین هنوز هم می‌توانند نقش موثری بر هویت و شخصیت فرد داشته باشند. با توجه به اهمیت توانایی‌های شناختی در دوران نوجوانی و جوانی و تأثیرات آن بر شکل‌گیری هویت فرد باید در این دوره توجه خاص به جوانان صورت گیرد لذا خانواده، اجتماع و مسئولان باید نسبت به اطلاع‌رسانی کامل و مناسب با توجه به نیازها و مسائل موجود در زندگی فردی و جمعی برای جوانان اقدام نمایند زیرا فرد باید از بین همه امکانات و ارتباطات قابل تصور به انتخاب‌های ظریفی از تعهدات فردی، حرفه‌ای، جنسی و عقیدتی دست یابد.

منابع و مأخذ

- ۱) آزاد ارمکی، ت و غفاری، غ. (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی نسلی. تهران: پژوهشکده علوم اجتماعی و انسانی جهاد دانشگاهی
- ۲) پرهیزگار، آ. (۱۳۸۸). مقایسه کیفیت رابطه والد-فرزند در دانش‌آموزان دارای بحران هویت و فاقد بحران هویت. فصلنامه روانشناسی کاربردی.
- ۳) رضوی دینانی، ا. (۱۳۸۸). بررسی عوامل موثر بر هویت ملی جوانان. ماهنامه مهندسی فرهنگی، اردیبهشت ۸۹
- ۴) سیف، س. (۱۳۶۸). تئوری رشد خانواده. تهران: انتشارات دانشگاه الزهرا.

and ego identity status in black collage students. Dissertation A. International: section B: The science and Engineering, 63 (4-B):2072

یادداشت‌ها

- ¹ Identity crisis
- ² Deacon D.M
- ³ Macrose.j
- ⁴ Maccabe.M
- ⁵ Sense of intimacy
- ⁶ Insincerity
- ⁷ Looking-glass self
- ⁸ Sozialization
- ⁹ National identity
- ¹⁰ Religious identity

۵) سفیری، خ و غفوری، م. (۱۳۸۸). بررسی هویت دینی و ملی جوانان، نشریه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه.

۶) شهرآرای، م. (۱۳۸۴). روانشناسی رشد نوجوان: دیدگاهی تحولی. تهران: انتشارات علم

۷) شریفی، شکرشکن. (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین هویت‌های ملی و دینی با سلامت روانی دانشجویان. فصلنامه روانشناسی کاربردی، پاییز ۹۰

۸) علیخانی، ع. (۱۳۸۳). هویت و بحران هویت. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

۹) کوزر، ل. (۱۳۸۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی. تهران: انتشارات علمی.

۱۰) کلانتری ع. (۱۳۸۸). هویت دینی و جوانان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، شماره ۶، تابستان ۸۸

۱۱) نجفی م. (۱۳۸۵). بررسی رابطه کارایی خانواده و دینداری با بحران هویت. دو ماهنامه دانشگاه شاهد، اردیبهشت ۸۵

۱۲) وثوقی م و نیک خلق، ع. (۱۳۷۶). مبانی جامعه شناسی. تهران: انتشارات خردمند

- 13) Berzonsky, M.D. (2004) Ego identity: A PERSONAL stand point in a postmodern world.5 (2):125-136.
- 14) Montgomery, M.J. (2005). Psychological intimacy and identity: from early adolescence to emerging adulthood. Journal of adolescent research 20, 3, 346-374
- 15) Macros, j, and Mccabe, M. (2001) Relationships between identity and self-Representation during adolescence. journal of youth and adolescence. vol30, No5.
- 16) Deason, Dvid Monroe (1998) A Systematic look at the self: The relationship between family organization interpersonal attachment and identity. journal of social behavior & personality. vol (13), 456-478
- 17) Mckinney, j.p & Mckinney, k, G (1999) Prayer in the lives of late adolescents. journal of Adolescence, vol22pp, 279-290
- 18) Sanchez, D. (2002) the relationship among racial identity attitudes, Religious orientation

